

НЕСКОРЕНИЙ «МОДЕСТ»

10 лютого 1914 р. у Верхньому Синевидську, що в Сколівських Бескидах (Стрийський повіт, Королівство Галичини та Володимирії, Австро-Угорщина), в багатодітній сім'ї народився Кость Цмоць – знаний під псевдонімами «Модест», «Град», «Юра» та ін. Він був одним з найефективніших діячів підпілля ОУН і УПА.

Батьки – Григорій і Марія – вели власне господарство, торгували «заграничними» овочами. Загалом батьки виховали семеро дітей. Мати Костянтина Цмоця померла 1937 року. Батька разом із двома синами – Михайлом та Ярославом, а також дочками Стефанією і Наталкою у травні 1941 року було вивезено до Красноярського краю. Через рік там помер батько Григорій. Неповнолітні діти залишилися сиротами в чужому краю.

Брат Дмитро – «Улас» (1921 р. н.) – вояк УПА, політвиховник, заступник голови Проводу ОУН на Стрийщині, загинув 1947 року. Брат Володимир (найстарший), священник УГКЦ, за зв'язки з УПА був арештований 1950 року.

Кость Цмоць навчався у Стрийській гімназії, член Пласту (57-й курінь імені Івана Мазепи), член

ОУН (1932). За підпільну працю засуджений на 5 років ув'язнення. Окружний провідник ОУН Стрийщини (1939-1941), двічі заарештовувався НКВС і двічі зумів втекти з тюрем Стрия та Дрогобича. Працівник референтури СБ крайового проводу ОУН Західних Українських Земель (1942-1944), командир особливої групи СБ Р-33, виконував найвідповідальніші завдання. Досконало володів німецькою мовою (<https://ukrpohliad.org/calendar/kostyantyn-czumoch-vovchenko-grad-modest-providnyj-diyach-vyzvolnoyi-borotby-seredny-hh-stolittya-110-rokiv-tomu.html>). Учасник II ВЗ ОУН.

Серед підпільників вирізнявся холоднокрівністю, витримкою та відвагою. Мав природний талант конспіратора і не боявся ризикувати. Односельчанин і бойовий побратим Костянтина – Марко Ницький згадував: «У березні 1940 року енкаведисти застукали Цмоця у Львові на вулиці Курковій (тепер – Лисенка), на ганку конспіративної квартири. «Брали» всіх, хто заходив. Передаючи озброєному енкаведисту свої фальшиві документи Кость однією рукою вирвав у ворога зброю, а другою – вдарив його в очі і вискочив із помешкання. На запитання, що ж сталося, чекіст із розбитим носом відповів: «Бандит удрал»...

Через місяць чекісти добрались до Костя у Львові на Замарстинові, в зруйнованому війною будинку. Під час зустрічі з підпільниками, почувши гупання чобіт на сходах він швидко організував барикадування дверей та імітував втечу через вікно. Коли окупанти вдерлись в кімнату і підійшли до вікна – отримали три кулі в потилицю. Підпільники втекли, їх ніхто не доганяв. Уся група противника отримала смертельні поранення.

У серпні все того ж 1940 року Кость зупинили в рідному селі три енкаведисти. Вимагали докумен-

ти. Він блискавично вихопив револьвер і миттю влучними пострілами поклав на землю досвідчених і спеціально вимуштрованих сталінських посіпак.

У грудні того ж року... Начальник Болахівського НКВД вибрався на полювання і в лісі випадково натрапив на Костя. Не отримавши відповіді щодо документів – почав стріляти. Цмоць швидко сховався і рахував постріли... Коли чекісту довелося змінити магазин – закидав його гранатами.

Селяни в Тисові і Таняві переповідали: «Бог його знає, що то за один був, що таку війну в лісі зробив і начальника НКВД тяжко поранив, а сам не знати де подівся». Чекісти відверто боялись Костя. Не раз запитували своїх агентів: «Чи правда, що Кость Цмоць такий сильний, що першу-ліпшу «лошадь» перекидає через пліт?»[1].

У 1941 році Кость одружився із Марією Білас – з тієї самої родини, яку знала тоді вся західна Україна. Вона була сестрою страченого поляками у 1932 Василя Біласа.

К. Цмоць був серед організаторів і виконавцем найризикова-

Кость Цмоць із дружиною Марією Білас. Світлина з відкритих джерел

ніших операцій під час німецької та совєтської окупації. Саме він організовував зухвалі визволення українських підпільників з гестапівських в'язниць перевдягаючись у форму СД та послуговуючись підробленими документами. Не сумніваюсь, що в Україні з часом про це буде відзнято гостросюжетний фільм.

Зокрема саме він визволив з німецької неволі двох майбутніх генералів і начальників ГВШ УПА – Олексу Гасина («Лицаря») та Дмитра Гриця («Перебийноса») і Ярослава Старуха-«Стяга», «який після лікування від тортур був призначений працівником радіостанції. Він очолив «Афродиту», оскільки організовував радіомовлення у 1941 році» [2].

Як відомо, «у вересні 1943 року за вказівками і порадами Романа Шухевича Кость організував групу членів ОУН, які переодягнулись в німецьку уніформу. Досконало володіли мовою противника. І мали майстерно підроблені документи. Вони домоглися від начальників тюрем у Дрогобичі і Львові (тюрма на Лонцького – *Авт.*) видачі в'язнів «для термінового їх перевезення до Берліну». Акція проведена блискуче. По одній схемі, в двох місцях.

Є багато інших історій про легендарного лицаря «Модеста». Наприклад, як звільнив українців із німецького концтабору біля Скольного, організувавши напад самооборони (майбутньої УПА). Як організував успішну засідку на очільника дрогобицького гестапо Лявфмана та його охорону» [3].

З осені 1943 року він керівник охорони радіостанції «Афродіта», учасник багатьох боїв із військами НКВД [4]. Підпільна радіостанція «Вільна Україна» («Афродіта» – кодова назва) тривалий час розміщувалася у добре замаскованій криївці в скелях Карпат, поблизу села Ямельниця на Стрийщині (сучасна Львівська область). «Таке розташування забезпечувало її роботу майже півтора року. Вона мовила на Європу просто з кри-

*Пані посол Канади в Україні Наталка Цмоць.
Світлина з відкритих джерел*

ївки у Карпатах у 1943–1945 роках – у час, коли Україна опинилася між двома тоталітарними режимами, нацистським і совєтським. Радіо «Афродіта» мовило не лише українською, а й англійською та французькою. Костянтин Цмоць відповідав за її охорону та безпеку, забезпечуючи роботу одного з ключових інформаційних інструментів українського руху опору». [5].

1944 року Костянтин Цмоць отримав пропозицію виїхати на Захід, однак добровільно залишився в Україні для продовження боротьби з окупантом, відправивши лише дружину з малолітнім сином Модестом.

22 грудня 1944 р. Костянтин Цмоць загинув разом із 8-ма побратимами в бою з загonom НКВД чисельністю 300 облавників, в лісі біля сіл Юшківці та Дев'ятники, коли прямував на зустріч з Головнокомандувачем УПА Романом Шухевичем.

Поховані герої-повстанці на кладовищі села Юшківці. Село Юшківці розташоване у Львівській області, спочатку належало до Жидачівського району (за старим поділом), а зараз входить до новоствореного Стрийського району Львівщини.

Через 79 років (у 2023 р.) його онуку Наталку Цмоць призначили послом Канади в Україні.

Наталчиного сина звати Кость – як і її діда, провідного діяча вивольної боротьби українського народу середини ХХ століття.

Петро КОСТЮК,
полковник, голова Львівської
обласної організації СОУ

Примітки

1. Юзич Ю. ОУН, Пласт, еміграція. Про родину нового посла Канади в Україні. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2023/09/4/163095/>.

2. Мороз В. Технічні засоби пропаганди в діяльності ОУН. URL: <https://shron1.chtyvo.org.ua/>.

3. Юзич Ю. ОУН, Пласт, еміграція. Про родину нового посла Канади в Україні. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2023/09/4/163095/>.

4. Содоль П. Українська Повстанча Армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк, 1995. С. 105 – 106.

5. Радіо «Афродіта»: правда і міфи про підпільну радіостанцію УПА. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4047430-radio-afrodita-pravda-i->